

A) CÜMLENİN ÖGELERİ

* **Tanım:** Bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir isteği, bir hareketi, durumu, tam ve eksiksiz olarak anlatan kelime ya da kelime gruplarına denir. Yargı bildirmek bir eylemin ya da bir durumun kip ve şahıs eki bildirecek şekilde ortaya konmasıdır.

* **Öge:** Cümleyi oluşturan bölümlerin her birine öge denir. Anlamli ve doğru cümleler kurmaya yarayan bölümlerdir.

► Bir cümlede öge bulunurken önce yüklem daha sonra özne bulunur.

1. **Yüklem:** Cümlede iş, oluş, hareket bildirmeyi yüklenen ya da cümleyi bir yargıya bağlayan kelime ya da kelime grubudur. Yüklem, bir kelimeden oluşabileceği gibi birden fazla kelimeden de oluşabilir.

a) Çekimli fiiller:

Ör: Bugün çok ders çalıştım.
yüklem

b) İsim tamlamaları:

Ör: Beni arayan Türkçe öğretmenimdi.
yüklem

c) Sıfat tamlamaları:

Ör: Ahmet, tanıdığım en dağınık adamdı.
yüklem

ç) Edat grubu: Edatlar tek başına yüklem olamaz.

Ör: Bu yapılanlar senin iyiliğin içindi.
yüklem

d) Zamirler:

Ör: Sana yardım eden hep bendim.
yüklem

e) Fiilimsiler:

Ör: Her gün yaptığı tek iş uyumaktı.
yüklem

f) Deyimler:

Ör: Memleket, burnumda tütüyor.
yüklem

g) Birleşik fiiller:

Ör: Maçtan sonra hemen banyo yaparım.
yüklem

2. **Özne:** Yüklemde bildirilen iş, oluş, hareket ve eylemi gerçekleştiren ögeye özne denir. Cümle- nin öznesini bulmak için yükleme “kim” ve “ne” soruları sorulur.

Ör: Ali dün akşam geldi. (kim geldi → Ali)
Babam bize para verdi. (kim verdi → babam)
Çantamda kalem var. (ne var → kalem)
Kitabım kayboldu. (ne kayboldu → kitabım)

► İnsanlar için “kim” diğer varlıklar için “ne” soru- su sorulur.

► Her cümle- nin öznesi olacak diye bir şart yoktur. Öznesiz cümleler de olabilir.

Ör: Geniş kapıdan içeri girildi.
Yer tamlayıcısı zarf tümleci yüklem

► Özne olan kelime(ler) cümlede hiçbir hâl eki almadan kullanılırlar. Herhangi bir hâl eki alı- larsa özne değil; nesne, dolaylı tümleç veya zarf tümleci olurlar.

Ör: Ahmet bugün geldi. (özne)
Ahmet'ten bugün aldım. (yer tamlayıcısı)
Ahmet'i pazarda gördüm. (belirtili nesne)

► Özne, çokluk ekini ve iyelik eklerini alabilir.

Ör: Kitaplar masanın üzerinde duruyor. (özne)
Dedemin gözlüğü kayboldu. (özne)

* **Gizli Özne:** Her cümle- nin öznesi olması gerek- mez. Bazen özne belli olur ama cümlede yazıl- maz. Böyle özneler gizli özne denir. Gizli özne seçeneklerde gösterilmez.

Ör: Dün gece beni aramış. (O → gizli özne)
Okula yarın gideceğim. (Ben → gizli özne)
Yarın idmanlara başlıyoruz. (Biz → gizli özne)
Ne zaman geleceksin? (Sen → gizli özne)

* **Sözde Özne:** Bazen özne işi yapan değil de işten etkilenen öge olabilir. Buna sözde özne denir.

Ör: Banka soyuldu. Camlar silindi.
sözde öz. yüklem sözde öz. yüklem

► Tabiat olaylarında sözde öznellik durumu yoktur.

Ör: Hava birdenbire açıldı. (cümlesinde “hava” söz- cüğü sözde özne değil, gerçek öznedir.
Sürekli yağmur yağdı. (yağmur → gerçek özne)
Güneş yarın açacak? (güneş → gerçek özne)

3. Nesne: Yüklemde bildirilen ve öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen ögedir. İkiye ayrılır:

a) Belirtisiz nesne: Yükleme sorulan “ne” sorusunun cevabıdır.

Ör: Annem iki kilo portakal aldı. (ne aldı?)
özne belirtisiz nesne yüklem

► Özneye nesnenin karıştırılmaması için yüklemden sonra ilk bulunması gereken ögenin özne; ikincisinin ise nesne olduğu unutulmamalıdır.

Ör: Kumar pek çok aile yıkıştır.
özne belirtisiz nesne yüklem

► Belirtisiz nesne daima yüklemden hemen önce gelir. Yüklemle belirtisiz nesne arasına “de, dahi, bile” edatlarından başka bir kelime girmez.

Ör: Her hafta kitap okurum.

Bu günlerde herkes böyle şeyler anlatıyordu.

b) Belirtili nesne: Yükleme sorulan “kimi, neyi” sorularının cevabıdır. “-i” hâl eki alır.

Ör: Fatma babasını özlemiş. (kimi özlemiş?)
özne belirtili nesne yüklem

Mehmet, kitabını kaybetti. (neyi kaybetti?)
özne belirtili nesne yüklem

► -ı/-i ekini alan her sözcük nesne değildir.

Ör: Defteri kayboldu.
özne yüklem

4. Zarf Tümlecisi: Yüklem zamanını, durumunu, miktarını, yönünü belirten ögedir. Yükleme sorulan “nasıl, niye, neden, niçin, ne kadar, ne zaman, ne zamandan beri...” sorularıyla bulunur.

Ör: Babam dün akşam gelmedi.
özne zarf tümlecisi yüklem

Hepsi geri dönmüş.
özne zarf t. yüklem

► “Dün gece geldi.” cümlesinin türüne göre zarf tümlecisi, kelime türü olarak “dün” sözcüğü ise sıfattır.

► Bazı zarflar ek aldıklarında zarf olmaktan çıkar, zarf tümlecisi oluşturmazlar.

Ör: Yarın benimle gelir misin? (zarf)
Yarını bekleyemem. (isim)

5. Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç): Yüklem yöneldiği, bulunduğu, çıktığı yeri bildirir. “-e, -de, -den” eklerini alır. Fiile sorulan “neye, kime, nereye; neyde, kimde, nerede; neyden, kimden, nereden” sorularıyla bulunur.

Ör: İstanbul’dan Azerbaycan’a taşındık.
yer tamlayıcısı yer tamlayıcısı yüklem

Seni bugün sinemada gördüm.
nesne zarf t. yer tamlayıcısı yüklem

► -e / -de / -den eki alan her sözcük yer tamlayıcısı değildir. Burada asıl önemli olan fiile sorulan sorulardır.

Ör: Beni ayakta karşıladılar. (nasıl)
nesne zarf t. yüklem

Birden ağlamaya başladı. (ne zaman)
zarf t. yer tam. yüklem

Akşama sizde olurum. (ne zaman)
zarf t. yer tam. yüklem

► “Nereye” sorusuna verilen cevap yer-yön zarfıysa öge de zarf tümlecisi olur.

Ör: Adam dışarı çıktı.
özne zarf t. yüklem

Adam dışarıya çıktı.
özne yer tam. yüklem

► Soruların ve cevapların aynı ekleri alması zorunluluğu, yer tamlayıcısının diğer ögelerle karışmasına engel olur.

► Yer soran soru kelimeleri de dolaylı tümleçtir.

Ör: Bu elbiseyi nereden aldınız?
Benim kalemim kimde kalmış?

► -e/-den hâl eki “için” edatı görevinde kullanılıyorsa ya da sebep bildiriyorsa zarf tümlecisi kurar.

Ör: Korkudan kızın dili tutulmuştu.

Babasıyla kavga ettiğinden eve uğramıyor.

► Yer tamlayıcısını bulmak için sorulan “Neyden?” sorusu ile zarf tümlecinin sorusu olan “Neden?” sorusu birbirine karıştırılmamalıdır.

Ör: Bu düşünceleri okuduğu kitaplardan edinmiş.
(Neyden? → yer tamlayıcısı)
Sıkıntıdan ne yapacağını şaşırılmış.
(Neden? → zarf tümlecisi)

B) CÜMLENİN ÖGELERİYLE İLGİLİ ÖZELLİKLER

1. Bir ögenin arasına başka öge girebilir.

Ör: Adamın gecekondu bölgesinde evi vardı.
dolaylı tümleş

2. Deyimlerin fiilleşmesine dikkat edilmelidir.

Ör: Çocuk öğretmenin gözüne en sonunda girdi.
özne yüklem zarf t. yüklem

3. Bağlaçlar cümlelerin ögesi değildir.

Ör: Ahmet ile Ali geldi.
cümle dışı unsur

4. Bazı ögeler iç içe geçebilir.

Ör: Sinemanın akşam ışıkları yanmıştı. (sinemanın ışıkları → özne; akşam → zarf tümleci)

5. Bir öge, tek bir sözcükten oluşabileceği gibi, bir sözcük öbeğinden de oluşabilir.

Ör: Yaşlı adam duvar dibinde diz çöktü.
özne yer tamlayıcısı yüklem

6. Ögelere ayırmada tamlamalar, deyimler ve birleşik filler bölünmez.

* **Ara Söz:** Bir ögenin açıklayıcısı olan söze denir. Ara sözün başında ve sonunda virgül (,) ya da kısa çizgi (-) kullanılır.

Ör: Dün annem, benim her şeyim, beni aradı. Bugünlerde Gölcük'ü, o felaket şehrinin, gördüm. Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz.

► Hiçbir ögenin açıklayıcısı olmayan ara sözler de vardır.

Ör: Bu adam, seni temin ederim, mükemmel biridir. Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz.

* **Cümle Dışı Unsur:** Yükleme sorulan soruların hiçbirine cevap vermeyen sözcüklere cümle dışı unsur denir.

Ör: Beyler, hepiniz buraya gelin.
cümle d.u. özne yer tam. yüklem

► Ünlem, hitap sözcükleri cümle dışı unsurdur.

Eyvah, babam geldi!
cümle d.u. özne yüklem

► “Ali gel.” (cümlesinde “Ali” seslenme ünlemi olduğu için cümle dışı unsurdur. Bu cümlede “sen” kelimesi gizli özne, “gel” kelimesi ise yüklemidir.)

* **Vurgu:** Cümlelerin en önemli ögesine vurgu denir. Vurgu cümlede özellikle belirtilen ögedir. Vurgu cümlede değişik yerlerde olabilir:

a) Yüklemden önce gelen öge vurgudur.

Ör: Bugün beni annem aradı.
Annem bugün aradı beni.
Annem aradı beni bugün.

b) “de” bağlacından önce gelen öge vurgudur.

Ör: Sen de yarın bizimle gel. (vurgu: özne)
Annem bize de gelsin. (vurgu: yer tamlayıcısı)

► Soru cümlesinin içinde “de” bağlacı bulunuyorsa vurgu soru ekinde önceki ögedir.

Ör: Sen de bugün mü işe gitmedin?

c) Soru cümlelerinde vurgu, soru sözcüklerinin kendisi olur.

Ör: Ne zaman annen seni aradı? (zarf tümleci)
Kim bugün seni aradı? (özne)
Seni bugün arayan kimdi? (yüklem)

► İçinde soru sözcüklerinin bulunduğu ama soru anlamı bulunmayan cümlelerde vurgu yüklemden önce gelen ögedir.

Ör: Ne zaman geleceğini arkadaşlarıma söylemedi.
dolaylı tümleş

ç) Soru anlamı “-mı/-mi” ekiyle sağlanırsa vurgu bu eklerden önce gelen öge olur.

Ör: Seni mi bugün annen aradı? (nesne)
Seni bugün annen aradı mı? (yüklem)
Yarını mı kaldı. (özne)

► Yüklem başa gelene kadar vurgu yüklemden önce gelen öge, yüklem başa geldiğindeyse vurgu yüklem kendisi olur.

Ör: Aradı beni bugün annem.
vurgu

SORU KALIPLARI ve ÇÖZÜM YOLLARI

1. Aşağıdakilerin hangisinde “ve” bağlacı özneleri bağlama göreviyle kullanılmıştır?

- Yüklemde bildirilen iş, oluş, hareket ve eylemi gerçekleştiren ögeye özne denir. Buna göre “ve” bağlacının en az iki özneyi bağladığı seçeneğin tespit edilmesi gerekir.

Ör: Annem ve babam tiyatroya gitti.

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde öznenin yaptığı işten etkilenen bir öge vardır?

- Öznenin yaptığı işten etkilenen öge nesnedir. Bu açıklamaya göre nesne bulunan seçeneğin tespit edilmesi gerekir.

Ör: Çantasından kalemlerini çıkardı. (nesne)

3. Aşağıdaki cümlelerden hangisi öğelerine yanlış ayrılmıştır?

- Öğelerine ayrılmış bölümler cümlelerin yüklemi ile birlikte okunduğunda anlamlı ve anlamı asıl cümleden farklı olmayan cümleler ortaya çıkmalıdır. Özellikle bu tip sorularda tamlamaların, kelime gruplarının ve kalıplaşmış söz öbeklerinin birbirinden ayrılmayacağı unutulmamalıdır.

Ör: Buraya / kim bilir / ne zaman / gelir. (yanlış)
Buraya / kim bilir ne zaman / gelir. (doğru)

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde farklı bir öge vurgulanmıştır?

- Öğeler, yükleme olan yakınlıklarına göre değer kazanır. Bu nedenle yüklemde hemen önce bulunan öge cümlelerin en önemli ögesi olur ve vurgulu okunur. Buna göre farklı olan öge bulunur.

Ör: Bu kitabı bugün aldım. (zart tamlayıcısı)
Bu kitabı ben aldım. (özne)
Bu kitabı okuldan aldım. (yer tamlayıcısı)

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ad tamlaması yüklem görevindedir?

- Ad tamlaması belirtili, belirtisiz ve zincirleme ad tamlaması olarak üçe ayrılır. Bu tamlamalardan birinin yüklem olduğu seçenek tespit edilmelidir.

Ör: Osman, sınıfın çalışkanıdır. (ad tamlaması → yüklem)

6. Yukarıdaki cümlede geçen ara söz, hangi ögenin açıklayıcısıdır?

- Bir cümlelerin kuruluşunda açıklayıcı olarak kullanılan, kaldırdığı zaman cümlelerin anlamını bozmayan, iki virgül ya da iki çizgi arasına konulan kısma ara söz denir. Cümlede herhangi bir ögenin açıklayıcısı ve açıkladığı öge ile aynı görevde olabilir.

Ör: Arkadan biri, gözlüklü olanı, bir soru sordu. (özne)
Ali Bey'e, eski komşuma, gittik. (yer tamlayıcısı)
Doğduğu yeri, memleketini, çok özlemişti. (nesne)

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde özne, söz öbeğinden oluşmamıştır?

- Tek sözcükle anlatılamayan, anlatımı için birden çok sözcüğe gereksinim duyulan nesne ve kavramları karşılamaya yarayan dil birliklerine söz öbeği denir. Söz öbeği en az iki sözcükten oluşmalı.

Ör: Günahına ağlayan adam, seccadeye kapandı.
özne yüklem

8. Aşağıdakilerden hangisi “özne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı ve yüklem” den meydana gelmiştir?

- Cümledeki öğeleri bulmada sıra takibi önemlidir. Önce yüklem arkasından özne en sonunda da diğer öğeler bulunmalıdır. Buna göre; yükleme; özneyi bulmak için “kim, ne”, yer tamlayıcısını bulmak için “kim (-e, -de, -den), nere (-e, -de, -den)”, zarf tamlayıcısını bulmak için “nasıl, ne zaman, niçin, ne kadar” soruları sorulup bulunur.

Ör: Zeynep, tiyatroya ertesi gün gidecek.
özne yer taml. zarf taml. yüklem

9. Aşağıdaki sorulara verilen cevaplardan hangisi, özne ya da yüklem değildir?

- “Kimi, neyi, nasıl, ne zaman, ne kadar, niçin” gibi yükleme sorulan soruların cevabı özne ya da yüklem değildir.

10. Aşağıdaki sorulardan hangisi nesneyi buldurmaya yöneliktir?

- Nesneyi bulmak için yükleme “kimi, neyi, ne” soruları sorulur.

Ör: Tatile kimi götüreceksin?
Çantandan neyi kaybetmişsin?
Pazardan ne aldın?